

Jakub Adamczewski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0152-3159>

Agnieszka Nymś-Górna

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5538-1953>

Ma Pan/Pani wyciszony mikrofon. Wyzwania, jakie stoją przed nauczycielami w dobie pandemii

ABSTRAKT: Celem artykułu jest opisanie wyzwań stojących przed nauczycielami w czasie organizowanej przez nich nauki zdalnej. W związku z pandemią nauczyciele na całym świecie dołączyli do wirtualnego społeczeństwa, w którym organizują kształcenie na poziomie podstawowym, ponadpodstawowym i wyższym. W ramach naszego artykułu opiszemy problemy i możliwości jakie związane są z kształceniem zdalnym w Polsce. Rozważania teoretyczne i praktyczne zastosowania zostały dopasowane do poddanych analizie treści pochodzących z grup nauczycielskich na popularnym portalu społecznościowym

SŁOWA KLUCZOWE: kształcenie zdalne, innowacyjność, edukacja podstawowa i ponadpodstawowa, wyzwania zawodu nauczyciela, dydaktyka

Kontakt: Jakub Adamczewski
jakub.adamczewski@amu.edu.pl
Agnieszka Nymś-Górna
agnieszka.nyms@gmail.com

Jak cytować: Adamczewski, J., Nymś-Górna, A. (2021). Ma Pan/Pani wyciszony mikrofon. Wyzwania, jakie stoją przed nauczycielami w dobie pandemii. *Forum Oświatowe*, 33(1), 93–107. <https://doi.org/10.34862/fo.2021.1.6>

How to cite: Adamczewski, J., Nymś-Górna, A. (2021). Ma Pan/Pani wyciszony mikrofon. Wyzwania, jakie stoją przed nauczycielami w dobie pandemii. *Forum Oświatowe*, 33(1), 93–107. <https://doi.org/10.34862/fo.2021.1.6>

Od marca 2020 roku polska szkoła (nie) funkcjonuje w wirtualnej rzeczywistości, pozbawionej granic architektonicznych, hałasu i gwaru, zabaw i gonitw na korytarzu, a przede wszystkim bezpośredniej relacji między bohaterami tego artykułu: nauczycielami i uczniami. Artykuł ten nie jest dziełem przypadku, a jego publikacja w *Forum Oświatowym* ma dla nas konkretne znaczenie. Szczególnie ze względu na znaczenie słów forum i oświata, które oznaczają mają miejsce wymiany myśli i rozwiązań oświatowych budujących dzisiejszą rzeczywistość edukacyjną. Brak jednak przestrzeni dla tego dialogu powoduje wątpliwości, liczne pytania i niepewność, która nie służy w sposób budujący polskiej szkole. Wyzwania, które pojawiły się na ścieżce „cyfrowych imigrantów i tubylców”, nie otrzymały w dyskursie edukacyjnym odpowiedniej uwagi. Liczne rozporządzenia i dokumenty ministerialne nie wyjaśniają przecież, jak motywować uczniów, bronić się przed nagrywaniem i upowszechnianiem wizerunku nauczyciela bez jego zgody ani reagować na przemoc w sieci. Tym jedynym „forum oświatowym”, które odgrywa rolę wymiany myśli, wsparcia technicznego i merytorycznego nie są niestety materiały przygotowane przez naukowców, ale komentarze w licznych grupach nauczycielskich na znanym portalu społecznościowym. Właśnie tam, niezależnie od dnia tygodnia, późnej lub wczesnej pory, znajdzie się osoba, która pomoże rozwiązać problem, poradzi lub podzieli się własnym doświadczeniem. To „forum” przypominające grecką agorę lub po prostu szkołę, w której nauczyciele tworzą społeczność opartą na zaufaniu i wzajemnej przyjaźni. Szkoła to przecież miejsce spotkań, w której słuchanie i mówienie jest esencją nauczania. Aleksander Nalaskowski (2002) napisał kiedyś, iż „jeśli więc z obecnej szkoły zdejmujemy wszystkie jej warstwy, to odkrytym ostatecznie elementem będzie figura dwóch postaci — mówiącej i słuchającej. To jej kręgosłup. Rozbicie tej figury daje nam już tylko jednostki i ostatecznie zabiera cechy szkoły i nauczania” (s. 7). Z obserwacji własnych wynika, że podczas nauczania zdalnego relacja mówiącego i słuchającego przeniosła się do wirtualnych grup społecznościowych. Tam nawet pod fałszywym imieniem i nazwiskiem można zadać pytanie, poprosić o radę i liczyć na odpowiedź, której oczekujemy. Dzieje się to bez poczucia wstydu czy niezręczności, które coraz częściej pojawiają się w murach szkolnych (Walter, 2016). Jako nauczyciele, członkowie tychże grup, postanowiliśmy podzielić się naszymi obserwacjami,

które pomogą zobrazować „drugie dno” zdalnego procesu edukacji. W dalszej części artykułu zaprezentujemy założenia teoretyczne, które uznaliśmy za szczególnie trafne i pasujące do analizowanych treści znalezionych w grupach nauczycielskich. Wiele z nich obrazuje brak przygotowania nauczycieli do korzystania z cyfrowych narzędzi, niepokojące sytuacje i złe doświadczenia zdalnych lekcji, pytania techniczne, często bardzo szczegółowe, oraz nieliczne posty opisujące możliwości i zalety tej formy kształcenia. Nasze obserwacje jako nauczycieli pokrywają się również z wynikami badań, których fragmenty zostały zaprezentowane w artykule.

PRZEGLĄD WYBRANYCH BADAŃ I KONCEPCJI TEORETYCZNYCH

W obliczu pandemii szkoła musiała zmierzyć się z nowymi wyzwaniami związanymi z kształceniem zdalnym. To właśnie w przestrzeni szkolnej rezonowały wszystkie wydarzenia społeczno-kulturowe (Kopciewicz, 2019). Niemal z dnia na dzień w tradycyjnej polskiej szkole nauczanie online stało się standardowym narzędziem pracy (Frasunkiewicz, 2020). Nauczanie zdalne pozwala jednak na zachowanie ciągłości kształcenia (por.: Jakubczak, 2008, s. 398–406). W ramach kształcenia na odległość zaproponowano różne techniki pracy: synchroniczne (wideolekcja, wideochat), asynchroniczne (prezentacje, filmy, dokumenty, teksty, linki), łączenie pracy równoległej z pracą rozłożoną w czasie (projekty) oraz indywidualne konsultacje (MEN, 2020, s. 3–4).

Współczesny uczeń socjalizuje się w otoczeniu techniki i technologii. Zadaniem nauczyciela jest wskazać uczniowi, jak skutecznie z nich korzystać (Michniuk, 2015, s. 69). Owa skuteczność będzie się wyrażała w stopniu realizacji założonych celów dydaktycznych (Półjanowicz, 2014, s. 90). To z kolei związane jest z posiadaniem konkretnych urządzeń oraz łącza internetowego. Jak wynika z danych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2019 roku przynajmniej jeden komputer w domu posiadało 83,1% gospodarstw domowych z co najmniej jedną osobą w wieku 16–74 lata. Z kolei dostęp do Internetu posiadało 86,7% gospodarstw domowych (przy czym w gospodarstwach domowych z dziećmi było to już 99,3%). Dostęp do szerokopasmowych łącz internetowych lepszy był na obszarach zurbanizowanych (GUS, 2019).

Umiejętności współczesnego nauczyciela powinny pozwolić na wykorzystanie nowych technologii w procesie nauczania – uczenia się w procesie tworzenia i zarządzania środowiskiem edukacyjnym. Uczniowie powinni zdobywać kompetencje dotyczące funkcjonowania w świecie nowych technologii, uwzględniając kontekst całościowego uczenia się (European Commission, b.d.). Tymczasem w wyniku badań przeprowadzonych w ramach projektu „Externalities of use of modern technical teaching resources and applications in learning as an important part of the undergraduate training of teachers in the Czech Republic and Poland – their differences, risk limits and threats” (realizowanego na polskich i czeskich uczelniach wyższych, które przygotowują młodych ludzi do wykonywania zawodu pedagoga), określono cztery postawy wobec nowych mediów (podają za: Głomb, 2016, s. 28). Pierwsza z nich to technooptymista. Media są pojmowane jako źródło korzystnych zmian społecz-

nych (także w kontekście jakości życia i aktywności edukacyjnej); tacy nauczyciele wykazują wysoki poziom kompetencji informatyczno-medialnych, nie boją się eksperymentować z wykorzystaniem technologii i chcą doskonalić swoje kompetencje w tym zakresie; dysponują także ugruntowaną wiedzą dotyczącą zagrożeń elektronicznych. Kolejną jest technorealista. U tych nauczycieli pojawia się pewien dystans wobec technologii, a więc powoli i ostrożnie wkraczają w świat postępu technologicznego; zanim coś wdrożą, chcą to najpierw samodzielnie przetestować i dopiero wówczas podejmują decyzję, czy będą z danym narzędziem dalej pracować. Natomiast nauczyciel technopesymista uważa, że nowe media są zbędne lub niekorzystne dla rozwoju człowieka; nie zawsze są jednak ignorantami w kontekście praktycznego korzystania z technologii. Ostatnim typem jest technoignorant. Takiego nauczyciela cechuje brak chęci poznawania nowych możliwości; nie potrafi także zrozumieć zwolenników wykorzystywania technologii w procesie edukacyjnym i posiada niewielką wiedzę dotyczącą zagrożeń elektronicznych oraz profilaktyki w tym zakresie.

Zróznicowane postawy związane są z postrzeganiem edukacji zdalnej. Wśród jej wad i zalet można przede wszystkim wskazać na (Smal, 2009, s. 108):

Tabela 1. Wady i zalety edukacji zdalnej

Wady	Zalety
Dodatkowa inwestycja (np. wykupienie uprawnień do korzystania z konkretnej platformy)	Wielokontekstowość nauczania
Opór uczestników i nauczycieli	Standaryzacja wiedzy
Brak kompetencji informatyczno-medialnych	Zachowanie ciągłości kształcenia
Mniejsza wiarygodność komunikacji	Interaktywna, angażująca forma kształcenia
Cyberprzemoc	Łatwość dystrybucji treści
Ograniczone możliwości indywidualizacji edukacji	Dodatkowa możliwość samorozwoju

Źródło: opracowanie własne na podstawie Smal, T. (2009). Nauczanie na odległość (e-learning). *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. gen. T. Kościuszki*, nr 3.

Przedstawione zestawienie należy oczywiście odnieść do wyzwań stawianych nauczycielom podczas nauczania zdalnego. Wady i zalety będą bowiem uwarunkowane sposobem pracy nauczyciela, relacjami z uczniami, a także możliwościami sprzętowymi i w zakresie kompetencji technologiczno-komunikacyjnych.

W obliczu rozmaitych wad i zalet kształcenia na odległość warto się zastanowić nad sposobem organizacji edukacji online. Jest to tym bardziej istotne, gdyż pewien instruktaż strukturalizujący działanie może mieć wpływ na sposób radzenia sobie z wyzwaniami edukacji zdalnej. Zalecenia przedstawiają się zatem następująco (Plebańska, 2020, s. 40):

1. Zdefiniowanie celów całego procesu edukacyjnego,
2. Dzielenie materiału na poszczególne lekcje,
3. Określenie osi czasu procesu nauczania zdalnego,
4. Określenie zakresu merytorycznego poszczególnych lekcji,
5. Zaplanowanie konkretnych działań w trakcie lekcji,
6. Opracowanie materiału na lekcje, który będzie uwzględniał trzy części: zasoby multimedialne (przekaz treści kształcenia), zasoby interaktywne (ćwiczenie nowych umiejętności) i sprawdzenie wiedzy,
7. Zaplanowanie twórczych działań (projektów indywidualnych i grupowych przy wykorzystaniu narzędzi cyfrowych oraz offline),
8. Umożliwienie kontaktu synchronicznego w celu budowania i utrwalania relacji międzyludzkich (nie ma to być czas tylko na przekazywanie kolejnej partii materiału dydaktycznego, ale także na rozmowę i konsultacje),
9. Stały kontakt z uczniami oraz ich rodzicami,
10. Modyfikowanie edukacji online, dopasowując ją do potrzeb i oczekiwań odbiorców.

Zmiana sposobu prowadzenia lekcji została podyktowana koniecznością reorganizowania dotychczasowego sposobu nauczania, co wymagało od nauczycieli większego nakładu pracy. Potwierdzają to badania „Nauczyciele w sytuacji powrotu do szkół w czasie pandemii SARS-CoV-2” przeprowadzone przez naukowców Uniwersytetu Warszawskiego, Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej oraz Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Częstochowie, w których to badaniach około 45% nauczycieli wskazało, że ze względu na pandemię mają dodatkowe obciążenia (np. dodatkowe godziny pracy, przysyłanie materiałów itd.), które wymagają od nich większego nakładu pracy (Pisula et al., 2020, s. 46). Potwierdza to również raport przygotowany na zlecenie Stowarzyszenia Biznes-Nauka-Samorząd „Pro Silesia” zatytułowany *Obawy rodziców i nauczycieli wobec nowych form edukacji w okresie pandemii SARS-COV-2. Studium województwa śląskiego* opublikowanego w grudniu 2020 roku. Według niego „nauczyciele wyrazili również lęk związany z większymi nakładami pracy, który wiąże się z przygotowaniem do lekcji zdalnych. Zdecydowana większość respondentów (80,5%) wyraziła swoje obawy w tej kwestii, 16,3% miało zdanie odmienne, a 3,3% nie potrafiło jednoznacznie się wypowiedzieć” (Turska-Kawa et al., 2020, s. 5). Według autorów sytuacja przed pandemią, która nie wymagała używania przez nauczycieli narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych w codziennym procesie lekcyjnym, uległa zmianie w momencie nauczania zdalnego, gdyż zajęcia prowadzone muszą być przy użyciu innych środków i metodyki nauczania. Pomimo problemów, które mogą wystąpić podczas kształcenia zdalnego (np. w kwestii wykorzystywania metod aktywizacji uczniów, relacji, ale też własnych lęków), warto również wskazać na możliwość odkrywania dodatkowego potencjału pracy, co być może w przyszłości będzie wykorzystywane w codzienności szkolnej (np. zmiany organizacji kształcenia pod kątem częstszego wykorzystywania TIK w edukacji). Konkretnie omówienie problemów i wyzwań nauczania zdalnego zostanie przedstawione w kolejnych częściach niniejszego artykułu.

WYZWANIA NAUCZANIA ZDALNEGO – ANALIZA NAUCZYCIELSKICH GRUP SPOŁECZNOŚCIOWYCH

Obecny XXI wiek jest przykładem szybkich i gwałtownych zmian technologicznych oraz dydaktycznych. Ilość reform edukacji, zmian podstawy programowej i struktury szkolnictwa sprawia, że samo bycie nauczycielem jest już wyzwaniem (por. Olczak, 2017). Nauczanie zdalne organizowane przez szkoły od marca 2020 roku sprawiło, że wielu nauczycieli zaskoczonych nową sytuacją podjęło trud, by mimo odczuwanych trudności i wątpliwości kształcić poprzez wszystkie dostępne kanały komunikacyjne (wysyłanie SMS, maili, wiadomości na Whatsapp lub Facebook, spotkania na platformach Teams, Zoom, Google Meet czy wirtualna klasa Google). Nauczycielskie grupy społecznościowe pełniły wtedy funkcję samokształcenia oraz „gasiły pożar” w szkołach nieprzygotowanych na wirtualne nauczanie. Dzięki członkostwu w nich zaobserwowaliśmy, iż pojawiające się filmy, tutoriale, nowe grupy wsparcia, webinaria i darmowe szkolenia sprawiły, że nauczyciele z całej Polski zjednoczyli się, by pokazać, że jako grupa społeczna są gotowi sprostać zadaniom wynikającym z sytuacji epidemiologicznej w Polsce. Przez te cztery miesiące udało się poprowadzić tysiące lekcji zdalnych, wysłać uczniom filmy i materiały, na które brakowało miejsca w tradycyjnym procesie lekcyjnym oraz chociaż częściowo zapomnieć o nadmiernym i bezcelowym ocenianiu. Potwierdza to analiza raportu dotycząca województwa śląskiego, który wskazuje, że „po »wiosennej lekcji« nauczyciele pewniej poczuli się w czynnościach technicznych dotyczących możliwości realizacji edukacji zdalnej za pomocą platform i innych komunikatorów oraz w obszarze stosowania różnych metod dydaktycznych, używając przy tym nowoczesnych technologii” (Turska-Kawa et al., 2020, s. 15).

Na forach nauczycieli pojawiały się zdania, iż „Polska szkoła wkroczyła właśnie w XXI wiek” lub „Polska szkoła, chociaż wirtualna, wreszcie odpowiada wyzwaniom współczesności”. Poczucie bezradności wobec świata, życia i roli nauczyciela powróciło po wrześniowych diagnozach szkolnych. Ze smutkiem należy przyznać, że potwierdziły one obawy nauczycieli, iż okres od marca do czerwca przypominał bardziej „dłuższe wakacje” niż czas powtarzania i porządkowania wiedzy. Z raportu *Obawy rodziców... możemy dowiedzieć się, że „obawy nauczycieli wiązały się z niską motywacją uczniów do nauki, trudnościami związanymi z weryfikacją pracy uczniów, z realizacją podstawy programowej oraz niższymi wynikami egzaminów zewnętrznych. 78,3% respondentów wskazało, że obawia się niskiej motywacji uczniów do nauki, 18,6% nie identyfikowało tego lęku, a 3,2% nie miało zdania”* (Turska-Kawa et al., 2020, s. 4). Uczniowie spragnieni szkolnej socjalizacji powrócili jednak we wrześniu do pustych, często niedbale zaprojektowanych budynków szkolnych, w których nie potrafili się odnaleźć. Wygodne łóżko i własne biurko ustąpiło szkolnym meblom i przestrzeniom, w których brakuje miejsca na intymność oraz prywatność. Czekająca na nich „przestarzała, przemysłowa edukacja, stworzona na potrzeby dziewiętnastego i dwudziestego wieku”, a przecież tylko nowa edukacja, dostosowana do wyzwań, przed którymi stoimy, pozwoli na rozwój i rzeczywistą zmianę (Robinson & Aronica,

2015, s. 24). Sam byłem świadkiem wypowiedzi uczniów, że dzięki zdalnej formie edukacji „mogli się wreszcie wyspać”, „nie tracili czasu na dojazdy i okienka”, „mogli uczyć się w łóżku”, „wykonywali zadania w czasie i formie dla nich dowolnej”. Niełatwo jest być dzisiaj nauczycielem, ale łatwiej z pewnością planować i dostosowywać formy pracy do uczniów przebywających w domach. Przykładowo, w przeprowadzonych badaniach „zaobserwowano dwukrotny wzrost w korzystaniu przez nauczycieli »co najmniej często« z metody aktywizującej – quiz online, umożliwiającej większe zaangażowanie uczniów. Przed zamknięciem szkół 12% nauczycieli »co najmniej często« przygotowywało quizy online dla uczniów, natomiast po zamknięciu szkół robiło to 28% z nich. W taki sposób pracował prawie co trzeci nauczyciel szkoły podstawowej (30%) oraz technikum/liceum zawodowego (28%) i jedynie co piąty nauczyciel liceum ogólnokształcącego (21%)” (Ptaszek et al., 2020, s. 29).

Obserwowane przez nas zmiany są znakiem „płynnej nowoczesności”, o której pisał ceniony Zygmunt Bauman. Ta nowoczesność „wywróciła do góry nogami zastany przez nas porządek (...) istnieje [bowiem] permanentne przecucie kolejnej »nagłej radykalności«, która odwróci bieg wydarzeń, która z dnia na dzień dokona cięcia w biografii i tożsamości jednostek i społeczeństw (...). Tętno wydarzeń, dokonań i porażek bije coraz szybciej. Ludzkość żyje w permanentnym »szoku przyszłości«, a jednocześnie amoku i obsesji radykalnej zmiany. Jest to jej stan »normalny«, a chwile oddechu wcale nie prowadzą do refleksji; odwrotnie – wywołują poczucie nienadążania za uciekającymi galaktykami” (Melosik & Szkudlarek 2009, s. 14). Słowa Zbyszka Melosika i Tomasza Szkudlarka odnieść można do postawy nauczycieli oraz uczniów, jaką przyjmują wobec obecnych możliwości nauczania w trakcie epidemii COVID-19. Z jednej strony zamknięci w domach, pozbawieni części praw obywatelskich oraz przytłoczeni natłokiem obowiązków i nauki, z drugiej jednak pogrążeni w samotności, niepewni swojej przyszłości, pełni obaw o zdrowie swoje i bliskich. Jako pedagodzy świadomi przecież jesteśmy, że gdy potrzeby podstawowe, które zostały zdefiniowane przez Abrahama Maslowa nie są możliwe do zrealizowania, człowiek nie będzie w stanie się rozwijać i motywować do pokonywania wyzwań stawianych przez codzienność.

Agnieszka Olczak (2017) w swoim artykule wyróżniła wyzwania, które w perspektywie czasu znacząco wpłyną na funkcjonowanie nauczycieli i instytucji edukacyjnych. Są to między innymi: szybkość zmian w sferze prawnej oraz brak czasu na refleksję i poszukiwanie trafnych rozwiązań edukacyjnych, modernizacja szkół, doskonalenie kompetencji kadry pedagogicznej, selektywność treści i założeń podstawy programowej, status nauczyciela w społeczeństwie, motywacja uczniów do nauki, budowanie poczucia odpowiedzialności za swoje wykształcenie, brak autorytetów w życiu dzieci i młodzieży, osłabienie więzi społecznych, indywidualizacja i rosnąca rywalizacja wśród kadry i uczniów (s. 56). Rosnąca ilość wyzwań i trudności w edukacji sprawia, że zawód ten traci na atrakcyjności. Do tej pory praca nauczyciela i funkcjonowanie szkoły było postrzegane jako coś pewnego, stałego i odpornego na trendy nowoczesności. Nie wyobrażaliśmy sobie jednak, że z dnia na dzień spotkamy się wszyscy w wirtualnej klasie, która zamiast być jedynie tymczasowa – stała się rze-

czywistością. Przyczyną zaburzenia tej homeostazy w polskiej edukacji według Marii Zofii Czerepaniak-Walczak (2020) stało się nieoczekiwane kształcenie i uczenie się w nowej formule ze względu na pandemię koronawirusa. Przeorganizowanie codziennych prywatnych i publicznych praktyk sprawia, że „powstaje potrzeba namysłu nad tym, jak zmieni się szkolna codzienność po kilkumiesięcznych doświadczeniach uczestniczenia w »innych« formach organizacji interakcji edukacyjnych, jak będzie wyglądała »nowa normalność« edukacyjna. Interesujące jest to, które z doświadczeń tzw. zdalnej pracy i zdalnej edukacji odcisną swój ślad na funkcjonowaniu szkoły, w tym na relacjach społecznych, zwłaszcza rówieśniczych, na korzystaniu ze środków dydaktycznych oraz na treściach i formach szkolnej obyczajowości i obrzędowości” (s. 14). Dlatego też naszym głównym problemem badawczym było poznanie problemów, jakich doświadczają nauczyciele w trakcie nauczania zdalnego. W tym celu poddaliśmy analizie posty nauczycieli zamieszczone na jednej z grup popularnego portalu społecznościowego. W wyniku analizy wyłoniliśmy cztery rodzaje problemów, które jednocześnie stają się wyzwaniem dla polskiego nauczyciela. Zostaną one kolejno przedstawione oraz zaprezentowane w zbiorczej tabeli. Wyłonione problemy poprzemy konkretnymi cytatami. W badaniach posłużyliśmy się analizą wypowiedzi nauczycieli w okresie od marca do listopada 2020 roku zamieszczonych na forum nauczycieli, którego jesteśmy członkami. Poniżej opisaliśmy cztery różne rodzaje problemów-obszarów tematycznych, które mają wpływ na jakość prowadzonej edukacji zdalnej oraz według nas pośrednio wpływają na motywację i satysfakcję z pracy nauczyciela: techniczne, organizacyjne, merytoryczne oraz adaptacyjne. Obszary te można również postrzegać jako kategorie wsparcia, jakie użytkownicy danej grupy nauczycielskiej pragnęli otrzymać od innych członków. Obok zamieszczono cytaty ukazujące zróżnicowanie i złożoność pojawiających się problemów, które powinny zostać wzięte pod uwagę przy tworzeniu standardów kształcenia współczesnych nauczycieli. Spośród setek postów o podobnej treści wybraliśmy te, które były dla nas najbardziej interesujące z perspektywy badawczej. Z metodologicznego punktu widzenia poniższe komentarze są źródłami wtórnymi, które nie powstały w odpowiedzi na cel badawczy autorów artykułu, ale intencją ich autorów było uzyskanie pomocy i zrozumienia wśród swojej grupy zawodowej. Grupy te również pozwalają na wymianę doświadczeń i przeżyć związanych z wykonywaną pracą przez nauczycieli z całej Polski. Było to szczególnie widoczne podczas ubiegłorocznego strajku nauczycieli, gdyż jako członkowie grupy i nauczyciele mieliśmy okazję obserwować, w jaki sposób nauczyciele motywowali się i wspierali wzajemnie. Warto pamiętać, że Facebook „pozwała na podtrzymywanie relacji z osobami, z którymi nie ma możliwości interakcji w rzeczywistości oraz daje poczucie przynależności do grupy, a także – przynajmniej niekiedy – otrzymywania wsparcia społecznego. Pozwala on również na wyrażanie własnych opinii i stanowisk” (Melosik, 2017, s. 44). Z naszych obserwacji wynika, że wspomniane wsparcie było główną potrzebą wynikającą z zamieszczanych na grupie nauczycielskiej wpisów, co można dostrzec w przytoczonych przez nas cytatach. Problemy te pokrywają się z wyznaczonymi w raporcie *Edukacja zdalna: Co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami* problematycznymi dla nauczycieli, uczniów

i rodziców obszarami: technicznym (infrastruktura, sprzęt, aplikacje) i kompetencyjnym (umiejętność obsługi urządzeń, aplikacji, ale także organizacji czasu pracy/nauki czy przygotowania metodycznego) (por. Ptaszek et al., 2020).

Tabela 2. Rodzaje problemów pojawiających się w wypowiedziach nauczycieli

Rodzaj problemu	Cytaty
Techniczne	„Zaczynam pracę na Teamsach, czy jest jakaś strona lub program, gdzie będę mogła pisać w 3 linie, literami pisanymi, udostępniając to dzieciom na żywo?” „Czy ktoś wie, w jaki sposób w czasie spotkania na Meet dołączyć nagranie np. scenkę z własnych zasobów?” „Helpunku! jak udostępnić uczniom sprawdzone prace, które zrobiłam w formularzach google (test), konto nie działa z adresami mailowymi. Czy jest jakiś inny sposób?” „Proszę o pomoc z Teams. W jaki sposób ustawić w opcjach, aby dzieci nie miały możliwości siebie usuwać ani wyciszać?”
Organizacyjne	„Już wiem, że będziemy pracować na Teams. Czy możecie napisać co wam się sprawdza, a co nie jeśli chodzi o ta platformę? Z jakich funkcji najczęściej korzystacie, jak można urozmaicać zajęcia, co polecacie? Szukam inspiracji, bo od poniedziałku mam prowadzić lekcje, bez żadnego przygotowania :(!!!!!! Dyra postawiła nas przed faktem dokonanym. Mamy sami ogarnąć wszystko. Proszę o rady!!!!!!” „Witam serdecznie. Proszę o wskazówki, jaka jest rola nauczyciela wspomagającego w czasie zajęć zdalnych? Czy uczestniczy on w lekcjach prowadzonych przez nauczyciela prowadzącego? Czy może indywidualnie uczy swoich uczniów z orzeczeniem. Dziękuję za każdą informację.” „Witajcie! Jak prowadzicie zdalnie godzinę wychowawczą w liceum?” „Jak radzicie sobie ze sprawdzianami w dobie zdalnego? Chciałabym wysłać klasie sprawdzian w pliku edytowalnym i dać określony czas na odesłanie wypełnionego sprawdzianu. Czy 60 min to wystarczająco na zrobienie 6–7 zadań otwartych? A jak Wy sobie z tym radzicie?”
Merytoryczne	„Nie ukrywam, że mam duży lęk przed prowadzeniem zajęć z kamerką na żywo – a zanosí się, że do tego dojdzie. Moje pytanie: gdzie mogę zobaczyć przykładowe lekcje z użyciem kamerki w klasach 4–8? Jakież rady? Po prostu nie umiem sobie wyobrazić takiej lekcji – nigdy nie miałam okazji ani takiej lekcji prowadzić, ani zobaczyć i boję się, że nie mam na tyle wysokich kompetencji by prowadzić każdą lekcję »przed rodzicami«” „Witam. W mojej szkole była sytuacja, że pojawiła się pornografia w trakcie zdalnej lekcji religii. Rodzice powiadomili policję. Jak sobie radzicie z takimi sytuacjami?” „Witajcie. Czy macie jakieś dobre sposoby na uczniów, którzy na lekcji wielokrotnie wyłączają sobie kamerkę? Ciągłe trzeba ich upominać o to?” „Witam. Czy w trakcie pisania prac pisemnych (kartkówki, sprawdziany) każeć uczniom mieć włączone mikrofony? Wiem, że czasem ktoś z domu im podpowiada – widzę, że patrzą na kogoś. Znowu jak będę kazała im włączyć mikrofony, to może być dosyć głośno (zdarzyło się, że było słycać kogoś z rodziny, psa, albo jakieś odgłosy z telewizora z drugiego pokoju itd.). Jak sobie z tym radzicie?”

Rodzaj problemu	Cytaty
Adaptacyjne	<p>„Przyszło nam żyć w ciekawych czasach. Jak sobie z tym radzicie? Jak sobie umilacie czas, jaki macie wentyl bezpieczeństwa?”</p> <p>„Witam kochani, jak można motywować i inspirować uczniów w nauce zdalnej? Ja już czasem nie mam siły i zwyczajnie nie chce mi się”</p> <p>„Witajcie. Zbieram pomysły z kilku grup, bo ciekawi mnie, jak sobie radzicie w tym trudnym czasie. Kwarantanna to nie tylko ograniczenia. To także czas budowania lub wypracowywania relacji na nowo. Próbowania, co działa, co nie działa, co wspiera uczniów i nauczycieli, a co nie wspiera. Czas rozmów i zbierania feedbacku i pomysłów od uczniów, rodziców, grona pedagogicznego, dyrekcji. To wciąż jeden wielki eksperyment na ludzkim organizmie, w którym nie jesteśmy sami, bo możemy się nawzajem wspierać...”</p> <p>„Czy z planem zajęć w Waszych szkołach idą Wam na rękę? Biorą pod uwagę, że macie np. małe dzieci itd.? Mam zajęcia 4x w tyg od 8–16:35 (przedmiot + świetlica, etat łączony). W międzyczasie 9h okienek. Nie idzie się dogadać odnośnie tego planu... help”</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy postów na grupie społecznościowej.

Załączone powyżej cytaty to jedynie fragment wirtualnej rzeczywistości pełnej obaw, pytań i wątpliwości, ale też wsparcia i zrozumienia z „drugiej strony ekranu”. Jeśli chodzi o wyzwania techniczne, najczęściej pojawiały się zapytania dotyczące obsługi konkretnych komunikatorów i ich możliwości. Zadawane są również liczne pytania dotyczące najlepszego programu do przeprowadzania testów i kartkówek – najlepiej, który samodzielnie sprawdza poprawność udzielonych odpowiedzi. Ponadto problemem jest wzajemne wyciszanie się uczniów, a nawet nauczyciela. Problemy organizacyjne głównie dotyczą porad w sprawie organizacji kształcenia zdalnego: jak prowadzić lekcję wychowawczą, jaka jest rola nauczyciela wspomagającego oraz w jaki sposób organizować różne formy oceniania. Wyzwania natury merytorycznej odnoszą się do braku pewności siebie, a często przede wszystkim braku umiejętności, które pozwolą nam na prowadzenie zdalnej edukacji. Ponadto nauczyciele zgłaszają problemy związane z wulgarnością i bezkarnością uczniów przejawiające się udostępnianiem ekranu z filmem pornograficznym lub udzielaniem dostępu do lekcji osobom trzecim, by te mogły obrażać nauczyciela, zmuszając go do zakończenia lekcji. Problemy adaptacyjne to kwestie dotyczące przystosowania się nauczycieli i uczniów do obecnej sytuacji. Pojawiają się zatem pytania o organizację pracy i możliwość dopasowania planów ze względu na pracę w kilku placówkach, alternatywy dla zdalnej formy kształcenia, poszukiwanie sposobów na motywowanie i inspirowanie uczniów. W jednej z wypowiedzi podkreśla się, iż obecna sytuacja to jeden wielki eksperyment, którego wszyscy jesteśmy świadkami. Niewątpliwie obserwujemy go uważnie, dbamy o bezpieczeństwo i oczekujemy zamierzonego efektu. Niestety ten będzie widoczny dopiero po kilku latach w postawach, zasobach wiedzy i umiejętnościach absolwentów obecnych uczniów, zwłaszcza klas ósmych szkół podstawowych i klas maturalnych. Można jednak dostrzec, że „samopomocowe grupy on-line dają sposobność do dzielenia doświadczenia, dostarczają pozytywnych modeli ról

społecznych. Stanowią układ wsparcia, a efekt terapeutyczny uzyskiwany jest nie tylko przez osobę wspieraną, ale także wspierającą, na przykład jako wzrost poczucia sprawstwa” (Castelnuovo et al., 2009, s. 263).

Dlatego też na opisywanym powyżej forum internetowym przeznaczonym dla nauczycieli pojawiają się również szkolenia organizowane przez nauczycieli dla nauczycieli. Inicjatywę i chęć pomocy podjęli także specjaliści od technologii informacyjnych (np. Pan Belfer) oraz nauczyciele akademicy związani z edukacją medialną (np. Zakład Edukacji Medialnej WSE UAM). Darmowe szkolenia i łatwy dostęp (transmisja udostępniana na grupie Facebooka) lub za pomocą znanego już nauczycielom narzędzia (np. Zoom, Skype, Teams, Google meet, Clickmeeting itd.) pozwoliły na bieżące wyjaśnianie wątpliwości związanych z nowymi technologiami oraz w miarę szybkie opanowanie nowych umiejętności. Szczególnie warto tutaj przytoczyć szkolenia grupy *EduNation*, których filozofia („merytorycznie i na luzie”) przyczyniła się do sukcesu edukacyjnego organizowanych przez nich systematycznych i darmowych webinarów w okresie pandemii. Oprócz powyższych polecamy nauczycielom, rodzicom i dyrektorom poradniki¹ zgromadzone w serwisie gov.pl. Zawierają one darmowe materiały edukacyjne, wskazówki i scenariusze lekcji, odnośniki do stron przydatnych w kształceniu zdalnym. Warto zwłaszcza przyjrzeć się materiałom dotyczącym godziny wychowawczej online, do których dołączono darmowy i interesujący webinar.

ZAKOŃCZENIE

Pojawiające się wyzwania i problemy znalazły swoje odzwierciedlenie także w kulturze popularnej. Na grupach nauczycielskich coraz częściej pojawiają się cytaty, grafiki i memy związane z ich własnymi doświadczeniami. Jeden z nich zawiera następującą treść: „Nauczanie online przypomina seans spirytystyczny: Maciek, jesteś z nami? Maciek, odpowiedz, jeśli nas słyszysz...”, inny natomiast przedstawia dziecko wpatrzone w ekran, grając na Playstation. Obok niego widzimy mamę, która rozmawia przez telefon przed ekranem laptopa i zadaje pytanie: „Aneta, a w zadaniu 6 jak Tobie wyszło?”. Pomimo tego zabawnego akcentu musimy być świadomi, iż „współcześni nauczyciele potrzebują wsparcia w zakresie korzystania z nowoczesnych technologii informacyjnych. Obawy i lęki przed ich używaniem są dowodem na prowadzenie tradycyjnych lekcji (...) pomimo dostępu do Internetu” (Adamczewski, 2020, s. 90). Według prof. Ewy Jarosz w ostatnich kilku miesiący „nauczyciele musieli skonfrontować swoje umiejętności dydaktyczno-metodyczne z możliwościami oferowanymi przez kanały i platformy komunikacji online, niejednokrotnie, niestety, uciekając się do jednostronnych sposobów przekazywania uczniom zadań czy materiału do opanowania oraz odbioru uczniowskich prac” (Turska-Kawa et al., 2020, s. 13). Dodatkowo, rok 2020 okazał się wyjątkowo trudny dla nauczycieli, którzy poprzez udział w ankiecie *Głosu Nauczycielskiego* zagłosowali na największe

¹ <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/poradnik-dla-nauczycieli> (dostęp: 10.11.2020)

według nich rozczarowanie tego roku. W badaniu wzięło udział 1738 głosujących, którzy oddali swoje głosy następująco:

wszystkie wymienione fakty są jednakowo rozczarowujące (57%, 988 głosów)

otwarcie szkół 1 września bez zapewnienia bezpiecznych warunków pracy i nauki (13%, 225 głosów)

zbyt niskie nakłady państwa na edukację - kolejny rok bez znaczących podwyżek (11%, 195 głosów)

brak wsparcia dla przedszkoli pracujących także w okresie zdalnej edukacji (11%, 191 głosów)

brak wsparcia dla nauczycieli prowadzących zdalne nauczanie (poza spóźnioną refundacją 500 zł) (5%, 89 głosów)

zmiany personalne w MEN i likwidacja resortu od 1 stycznia 2021 r. (3%, 50 głosów)

Wykres 1. Wyniki ankiety zatytułowanej Nauczycielu, co było, Twoim zdaniem, największym rozczarowaniem 2020 roku?

Źródło: Ankieta Głosu. Rok 2020 – co nas najbardziej rozczarowało? Znamy wyniki głosowania, 29 grudnia 2020. Głos Nauczycielski. <https://glos.pl/ankieta-glosu-rok-2020-co-nas-najbardziej-rozczarowalo>

Potwierdza to zatem, że omówione w artykule wyzwania nie były jedynymi zmartwieniami nauczycieli w trakcie tego roku. Z raportu *Edukacja zdalna: Co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami* wynika, że „znaczący odsetek nauczycieli rzadziej w okresie pandemii oddawał się aktywności przekładającej się pozytywnie na dobrostan (np. uprawianie sportu – 55% poświęcało na to mniej czasu, czy wspólne działania z rodziną – 38%), a więcej aktywności ten dobrostan zakłócającej (np. siedzenie do późna w nocy – 40%, czy kłótnie z rodziną – 10%)” (Ptaszek et al., 2020, s. 25). Mając na uwadze przedstawioną w artykule sytuację, powinniśmy pamiętać, że „wsparcie, którego dziś potrzebuje nauczyciel w obliczu dokonujących się zmian w codziennej praktyce szkolnej, to przede wszystkim współdziałanie wszystkich osób w te zmiany zaangażowanych. Przymus, wytyczne, nadzór nie przyczynią się do redefinicji nauczania i nie wyposażą nauczyciela w niezbędne kompetencje jeżeli zabraknie zaufania i przestrzeni tak potrzebnej do podejmowania samodzielnego działania” (Gołębniak & Ostoja-Solecka, 2017, s. 158). Co więcej, w zeszłorocznych badaniach NASK *Nastolatki 3.0* blisko 40% uczniów twierdzi, iż edukacja szkolna nie przygotowuje ich do funkcjonowania w świecie opartym na nowoczesnych technologiach (Bochenek, Lange, 2019). Zatem czy możemy zaryzykować stwierdzeniem, iż to właśnie niespodziewana pandemia wymusiła na polskiej szkole, by ta „zsynchronizowała się z dynamicznymi zmianami, które dzieją się poza jej murami” (Sarnat-Ciastko, 2018, s. 108)? Czy to właśnie szansa, na którą czekali nauczyciele pokolenia Y i uczniowie generacji Z? Czy jesteśmy na nią gotowi? Na to pytanie nie potrafimy jeszcze odpowiedzieć, ale przekonani jesteśmy, że czas na refleksje i dyskusje w środowisku akademickim właśnie nadszedł, gdyż edukacja zdalna przypomniła nam wszystkim o dogłębnej reformie polskiej edukacji, tak aby ta odpowiadała na potrzeby nowoczesnego świata.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczewski, J. (2020). Uczyć na miarę naszych czasów: Nowe technologie na lekcjach języka obcego w nauczaniu początkowym. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 15(1(55)), 79–91. <https://doi.org/10.35765/eetp.2020.1555.05>
- Ankieta Głosu. Rok 2020 – co nas najbardziej rozczarowało? Znamy wyniki głosowania. (2020.12.29). Głos Nauczycielski. <https://glos.pl/ankieta-glosu-rok-2020-co-nas-najbardziej-rozczarowalo>
- Castelnuovo, G., Gaggioli A., & Riva, G. (2009). Cyberpsychologia spotyka psychologię kliniczną – pojawienie się e-terapii w opiece nad zdrowiem psychicznym. In W. J. Paluchowski (Red.), *Internet a psychologia: Możliwości i zagrożenia* (s. 263–300). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czerepaniak-Walczak, M. Z. (2020). Jak zmienia się „gramatyka edukacji”? O przejawach i konsekwencjach (wymuszonej) i edukacji. *Forum Oświatowe*, 32(1(63)). <https://doi.org/10.34862/fo.2020.1.1>
- European Commission. (b. d.). *Common European principles for teacher competences and qualifications*. <http://www.pef.uni-lj.si/bologna/dokumenty/eu-common-principles.pdf>.
- Frasunkiewicz, M. (2020). Przewodnik po e-szkole. *Dyrektor Szkoły*, (5), 38–41.
- Gołębniak, B. D., & Ostoja-Solecka, K. (2017). Kompetencje nauczycieli w zakresie korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnej w nauczaniu: Z badań etno-pedagogicznych. *Rocznik Lubuski*, 43(1), 148–162.
- Tomczyk, Ł., Srokowski, Ł. (2016). *Kompetencje w zakresie bezpieczeństwa cyfrowego w polskiej szkole: Raport z badań*. Ministerstwo Edukacji Narodowej. <http://www.zs1sanok.pl/lewa/Cyfrowobezpieczeni/Cyfrowo1.pdf>
- Główny Urząd Statystyczny. *Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2019 roku*. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2019-roku,2,9.html>
- Jakubczak, B. (2008). Kształcenie zdalne przez Internet jako urzeczywistnienie idei edukacji bez granic. In A. Czajkowska & D. Rondalska (Red.), *Edukacja bez granic – mimo barier: Przestrzeń tworzenia* (t. 3., s. 398–406). Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa.
- Kopciwicz, L. (2019). Szkolne technolęki: Jak nauczyciele rozumieją rolę i skutki obecności technologii mobilnych w szkolnej przestrzeni. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 22(1(85)), 51–64. <https://kwartalniktce.edu.pl/ojs/index.php/tce/article/view/128/115>
- Michniuk, A. (2015). Nowe media w pracy współczesnego nauczyciela, o tym jak być efektywnym i efektywnym wobec cyfrowych tubylców. In V. Tanaś & W. Welskop (Red.), *Pedagog we współczesnym świecie* (s. 69–76). Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu.
- Melosik, Z. (2017). Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu – o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku. In M. Humeniuk & I. Paszenda (Red.), *Codzien-*

- ność jako wyzwanie edukacyjne (t. 1, s. 44–61). Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Melosik Z., & Szkudlarek T. (2009). *Kultura, tożsamość i edukacja: Migotanie znaczeń* (wyd. 2 popr.). Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. (2020). *Dobre praktyki dotyczące funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania COVID-19*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/dobre-praktyki-w-zakresie-zdalnej-edukacji--poradnik-men>
- Nalaskowski, A. (2002). *Przestrzenie i miejsca szkoły*. Impuls.
- Olczak, A. (2017). Współczesny nauczyciel – wybrane problemy i wyzwania zawodowego funkcjonowania. *Rocznik Lubuski*, 43(1), 55–67. http://www.roczniklubuski.uz.zgora.pl/wydania/tom_43/RL_T43_1_Olczak.pdf
- Pisula, E., Pankowski, D., Nowakowska, I., Banasiak, A., Wytrychiewicz-Pankowska, K., Markiewicz, & M., Jórczak, A. (2020). *Nauczyciele w sytuacji powrotu do szkół w czasie pandemii SARS-CoV-2: Raport z badań przeprowadzonych od 10 września do 10 października 2020*. OSF HOME. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/6ZNCE>
- Plebańska, M. (2020). Cyfrowa edukacja – potencjał, procesy, modele. In J. Pyżalski (Red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19: Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele* (s. 37–42). EduAkcja. <https://zdalnie.edu-akcja.pl>
- Półjanowicz, W. (2014). Efektywność zdalnej edukacji w aspekcie nauczania przedmiotów medycznych. In M. Dąbrowski & M. Zając (Red.), *E-edukacja w praktyce – wyzwania i bariery* (s. 89–104). Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych.
- Ptaszek, G., Stunża, G. D., Pyżalski, J., Dębski, M., & Bigaj, M. (2020). *Edukacja zdalna: Co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Robinson K., & Aronica L. (2015). *Kreatywne szkoły – oddolna rewolucja, która zmienia edukację*. Wydawnictwo Element.
- Sarnat-Ciastko, A. (2018). Szkoła dla dziecka – cyfrowego tubylca: Postrzeganie szkoły przez uczniów edukacji wczesnoszkolnej – uczestników projektu „Wychować człowieka mądręgo”. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 41(2), 108–116. <https://doi.org/10.26881/pwe.2018.41.11>
- Smal, T. (2009). Nauczanie na odległość (e-learning). *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych im. gen. T. Kościuszki*, 3, 105–114.
- Bochenek M., Lange R., (2019). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy, <https://akademia.nask.pl/baza-wiedzy/publikacje.html>
- Turska-Kawa, A., Stępień-Lampa, N., & Grzywna, P. (2020). *Obawy rodziców i nauczycieli wobec nowych form edukacji w okresie pandemii SARS-COV-2: Studium województwa śląskiego*. Pro Silesia. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27224.32004>
- Walter, N. (2016). *Internetowe wsparcie społeczne: Studium socjopedagogiczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM.

**YOUR MICROPHONE IS MUTED. THE CHALLENGES OF DISTANCE LEARNING
DURING THE COVID-19**

ABSTRACT: The main aim of this article is to describe the upcoming challenges of distance learning during the Covid-19. Because of this situation teachers around the globe joined the virtual society in which the primary, secondary and tertiary education takes place. This particular paper presents the analysis of teachers' statements published on a social network. We also tried to apply chosen theory to the practical suggestions based on our research.

KEYWORDS: kształcenie zdalne, innowacyjność, edukacja podstawowa i ponadpodstawowa, wyzwania zawodu nauczyciela, dydaktyka